

Valaki mindig megpróbálja

Bárány Tamás két könyve Jézusról: *Aki feltámadott*; *A férfi Názáretből*

Élete folyamán Bárány Tamás íróként következetesen betartotta a három lépés távolságot az ideológiáktól, nemcsak a politika, hanem a tételes vallások terén is. Olyan korban élt és szerezte meg az irodalomban felhasznált, lehangoló tapasztalatait az emberi világról, amely inkább kedvezett szkeptikus szemléletnek, mint valamilyen felekezet buzgó képviselőének.

Ez nem azt jelenti, hogy világnézetéből és észjárásából hiányzott a hit. A hit nem föltétlenül valamilyen vallásos meggyőződés vagy egy egyházi közönséghez tartozó engedelmesség dolga. Ha így volna, nem alakulhattak volna ki a különféle vallási szerveződések (az Ószövetségből kinőtt kereszténység, majd annak katolikus és protestáns változatai sem), amelyek lényeges mozzanatokkal módosították vagy bővítették elődeik tanításait. A hit inkább érzelem, a teremtet világhoz, az élethez, a léthez, a többi emberhez és önmagunkhoz való viszony; bensőből vezérelt erkölcsi parancs, szenvedelem, elfogadás és tagadás. Lelki hajtóerő; az ész és a szív terméke, egyúttal működtetője. Ezt példázza Bárány Tamás Jézusról írt két könyve.

Az 1922. március 21. és 2004. november 10-e között élt Bárány Tamás intellektuális beállítottságú, ám elméletekkel jobbra „csak” hősei révén foglalkozó, realista író. Önvallomásaiból – például a *Villanófény* című nyilatkozataiból, műhelytanulmányaiból szerkesztett kötetéből – tudható, hogy római katolikus neveltetése nem vezette vallásossághoz, igaz, annak sommás elutasításához sem. A hitükért meghurcolt zsidókról és keresztényekről, papokról és hívekről együttérzőn gondolkodott. *Homo eticus* volt, az erkölcsi törvények embere. Tisztelte a lelki szabadságot, és ahogy például Szerb Antal – a *Hétköznapiak és csodák* esszéjének tanúsága szerint –, hitt a csodában. Abban, hogy a művészetek, így az általa magas szinten művelt elbeszélő irodalom is varázslatot művel az olvasóval. Évszázadokon, akár évezredekön röpíti át, régen meghalt vagy sosem élt emberekkel létesít intenzív érzelmi kapcsolatot művének hősei és befogadói között, ébren szemlélhető álomképeket vetít az utóbbiak elé, mintha egy másik

ALFÖLDY JENŐ (1939) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *A leírástól a látomásig. Szemlézés négy nemzedék költőiről* (Orpheusz Kiadó, 2018).

világba vezetné őket. Nem a vallásos hit jegyében élt – a magyar irodalomban mégis mindmáig ő írta a legszebb elbeszéléseket Jézus Krisztusról. Az olvasót elbűvöli az a megjelenítő erő, amellyel műveiben az érzelmi kultúra legmagasabb fokán vezeti át az evangéliumokból ismert jeleneteken és jelenéseken az Ember Fiát és annak hű követőit, ugyanúgy üldözőit, halálra kínzóit és a megkísértésével visszatérőn próbálkozó sátánt.

Az író két nagy művét szentelte Jézus, azaz Jézus Krisztus személyének, tanításainak, illetve az emberiség történelmi korszakaiban rendre megjelenő, messiási küldetés vagy áldozat vállalóinak. Egyik az *Aki feltámadott* (1989), másik *A férfi Názáretből* (1997). Ezek közül a korábbi Krisztus legméltóbb elődeit és követőit, a szeretet elvének neves és névtelen apostolait mutatja be a történelem évezredeiből, az ősi kelta, egyiptomi és héber kultúrától egészen az író saját koráig, a 20. század végéhez közeledő évekig. A Jézushoz foghatón elhivatott lelki, szellemi és tudományos emberek között találunk vallásalapítókat, mint Mózes, Buddha, Mohamed, vagy mint a keresztény Megváltó közvetlen előképe, Keresztelő János. Találunk fényes elméjű, felvilágosult, egy Istent valló, despotizmust elvető fáraót, mint Ekhnaton; és ugyancsak találunk szentéletű, szerzetesrendet alapító lelkipásztort, mint Assisi Szent Ferenc (nota bene: ő is írt világirodalmi rangú naphimnusz, akárcsak az előbb említett egyiptomi Ekhnaton). Találunk zseniális francia matematikust, Blaise Pascalt, aki mindössze harminc-egynéhány évet élt, lelkét mindenestül Istennek ajánlva, az oktanuln eretnekséggel vádolt hívókért kiállva. Találunk mártír szabadsághirdetőket, mint a 20. század legnagyobb békeapostola, Mahatma Gandhi; mint az olasz társadalom tisztulását szolgáló, orvul megölt Aldo Moro; mint a reformszocialista svéd politikus Olof Palme; mint az afro-amerikaiak egyenjogúságáért mártírsorsot szenvedett polgárjogi harcos Martin Luther King; mint a dél-afrikai szabadsághős Nelson Mandela; vagy mint a merénylőkkel szembeszálló, sorsát hősiessé vállaló chilei politikus Salvador Allende. És – a történelmi sorrendet a könyv szerkezetében „posztmodern” fogással mintegy megforgatva – mint Árpádházi Szent István, aki népét a kereszténység útjára terelte, és a Boldogasszony kegyeibe ajánlotta egyszer és mindenkorra. És megtaláljuk e csodálatos galériában Gapon pópát, az 1905-ös oroszországi forradalom békés szándékkal elindított tüntetésének vezetőjét, amelyen a kivezényelt cári hadsereg halomra lövi az éhezés ellen tiltakozók megszentelt ikonokkal és templomi zászlókkal felvonulók tömegét. És említem Toledo érsekét, akit a megváltó Krisztus nevében az inkvizíció gyalázatos kínzókamrájába vet a nevében meg nem nevezett vérbíró Torquemada hasonmása vagy egyik megszállott követője. És megismerjük ebből a hallatlan következetességgel, jóllehet merev időrend nélkül megírt sorozatból a megdicsőültek erkölcsi ellentétjeit, az antagonistákat: az Antikrisztus hétköznapi, hírhedt és névtelen változatait, a minden gaztetre képes zsoldosokat, a terrorista bombamerénylőket, a válsághoz vezető királynőgyilkosság elkövetőjét a genfi tó partján, az első világháború szikráját fellobbantó szarajevói pisztolyos suhancot és hasonlókat. Megismerjük a latin-amerikai és más drogbárók üzelmeit és jó pénzért felfogadott, fölfegyverzett bűnsegedeit.

Látjuk a testvérháborúra cselesen felbujtott lázadók oktanul megölt dél-arábiai áldozatait. Megismerjük a második világháborúban két oldalról legázolt Lengyelország megtizedelésre felsorakoztatott ellenállói között azt az idős foglyot, aki a népe, nemzete ellen indított, galád terrortámadásban már minden hozzátartozóját elvesztette, s vállalja, hogy – ezúttal a náci pribékek – őt lőjék a tömegsírba fiatal, családos társa helyett. Ezek a novellaszerűen megírt fejezetek rajzolják ki a krisztusi szeretet példáit, illetve a kiválasztott, jóakarátú és különleges lelkierővel megáldott emberek sorát a világ bűneivel, bűnöseivel és közönyöseivel s a sátáni mesterkedésekkel szemben.

Bárány Tamás nem időzik el annál a kérdésnél, hogy a Megváltó Isten Fia-e, „a” Messiás vagy „csak” egy különlegesen önfeláldozó próféta, akinek lángelméje már tízéves korában megmutatkozik, amikor felnőtt rabbikat és önmagánál jóval idősebb papjelölteket avat be Mózes és a többi ószövetségi próféta tanaiba, a tízparancsolatba és a mindenk fölött való szeretet erényébe. Az író a kiválasztott *embert* állítja elének a Jézus Krisztus alakját megidéző, nevezetes világirodalmi művekhez fogható átéléssel, hitelességgel és erkölcsi erővel. Az *Aki feltámadott* című, negyven fejezetre tagolt könyvből hamar ráérezhetünk arra, hogy Bárány Tamás a 20. század hazai költészetének legkeresztényibb alkotója, Babits Mihály szavaival mondva, „rühellé a próféta-ságot”, amikor művébe belefogott. Ki nem mondva is ironikusan utal Babits komikus próféta-hősére, Jónásra, s mint amaz, ő is megriad írói feladatától, amikor Jézust választja regényének főszereplőjéül. Mégsem futamodott meg vállalkozása elől: e két könyvet meg kellett írnia. Igaz, nem az Isten fiára, hanem az ember fiára tette a hangsúlyt; erre érezte magát illetékesnek. Nem a misztikus beavatottság szerepét vállalta át a bibliamagyarázatokra hivatott egyházi tudoroktól. A jézusi élet és életáldozat alázatos végiggondolását s írói megjelenítését tűzte ki maga elé. Egy másik nagy költőnk, Dsida Jenőt is idézi *A férfi Názáretből* mottójában, önmagát mintegy bátorítva: „[...] én tudom, hogy te egyszerű / voltál, fáradt és hozánk hasonló”. Bárány Tamás sem a teológiai Jézust, az isteni Szentháromság második személyét választotta hősének, hanem az ember fiát. Nem a nagymama imakönyvében könyvjelzőnek használt, atlétikus reneszánsz vagy barokk férfi-ideált, nem a bizánci stílusú ikonok megdicsőült, aranyba foglalt Jézus Királyát. Hanem azt a nagyszerűségében is egyszerű embert, aki egy ácsmester, Josze s a hozzá illő asszony, Mirjam gyerekeként nőtt fel Názáretben testvéreivel és játszótársaival.

Az evangéliumok hallgatnak arról, hogy a gyerekként már felnőtteket tanító fiú milyen életutat járt be tizedik és harmincadik éve között; a hézagot az író mesterien, szinte észre sem vehetően pótolta képzeletével. Az *Aki feltámadott* című könyvében a szerző végigtekintette az emberiség történetét, s újra és újra megállapította, amit már tudott: az emberi nemet lehetetlenség megváltani; a történelem iszonyú példák rengetegével emlékezteti erre, még a szovjet bürokratával vitába szálló közegészségügyi szakember törvénytelen „elintézésével” is. Ahogy Jézus bárki fiában föltételezte a jóra való hajlamot, úgy az Isten ellen fenekedő Sátán a bűnök felszításával és a gonoszság fűtésével kelt vizsályt

örökösen ember és ember között, ember és Isten között. Ezért mondhatta ki vakmerőn egy nagy eszű 20. századi író, Jean Paul Sartre szörnyűséges mondatát: „a pokol a másik ember”. Ettől elnémulunk, és igyekszünk azokra gondolni, akiket szeretünk, és akikben Jézus, ha csak egy irgalmas döntés erejéig is, újra feltámadott. Bárány Tamás arra a fölismerésre jutott, hogy ha már hallgatunk Jézus isten voltáról, akkor keressünk a történelemben hozzá hasonlóan apostoli tettekkel és jóakarattal megáldott egyéniségeket, és mutassuk meg, hogy a világban időről időre megjelenik a jézusi szándék és erény. Ilyenek a korszakról korszakra felbukkanó, magasztos hitalapítók és hitújítók, szentéletű igehirdetők, küldetéses tudósok, gyógyítók, a szegények sorsát magukra vállaló egyházi és világi tanítók és mindazok a közemberek, akik szelíd ellenállást tanúsítanak a népelnyomókkal, a bűnösökkel és bűnpártolókkal, a sátán szolgálóival szemben. A megváltás mindig elmarad, tapasztalja szomorúan az emberi történet szemlélője, mégis mindig van, aki újra megpróbálja győzelemre vinni a jóság és az igazság ügyét, s hatni tud a tévelygőkre. Akadnak újra és újra olyanok, akik vállalják a különleges állhatatosságot követelő, rengeteg lemondással járó prófétasorsot, s hatalmas lelki erejüknek köszönhetően képesek magukkal sodorni tömegestül a tétovázókat és a jóra való restségből felocsúdotkat. Bárány Tamás számos hőse nem szentté avatott vagy Nobel-békedíjas példaember, „csak” egy mindennapi munkáját végző haditudósító, aki a titokban meggyilkolt ártatlanokról hírt ad a jóakarató embereknek.

Az író két könyvében megörökített Jézus-képének nem az a fő sugallata, hogy a történelem erkölcsi tanításai közül válassza ki a legigazabbakat, és az igehirdetők között rámutasson egyikükre: ő a ti uratok és istenetek leghívebb küldöttje az emberek között. Azt mutatja meg – éppen a jézusi példa ismételt, közvetett vagy közvetlen megjelenítésével –, hogy bárki, bárhol és bármikor a Megváltóhoz lesz hasonlatos, ha csakugyan a szeretet és a törvény jegyében él, fáradozik, és a rábizottak sorsában osztozik. Lehet ő az emberi törvényeket kötöklélre véső próféta, mint Mózes, lehet királyságáról és előnyös házasságáról lemondó aszkéta, mint Buddha – és lehet akár egy tizenkét éves gyerek, mint a kiskamasz Jézus, akit *A férfi Názáretből* című, példásan szép stílusban megírt, a párbeszédes és leíró részeket mestéri arányossággal alkalmazó mű elején sokáig kétségbeesve keresnek a szülei, mert már jó ideje elkészült valahova, majd végre rátalálnak. Meglett emberek hallgatják szavait a fiút körbeülve. Élénk taglejtésekkel magyaráz; most éppen „az Úrnak tíz igéjét, amelyeket Mózes atyánknak adott a Szináj-hegyen”. Ez a gyerekkori jelenet a többi közt a *hegyi beszéd* „nyolc boldogságát” hirdető, harmincéves Jézus tanítását készíti elő a nagy gonddal szerkesztett, a golgotajárást baljóslatú hangulattal megelőlegező, s közben az Újszövetség jeleneteit alázattal követő, csak a mellőzhető misztikus jelenések, fölösleges hiédelmek és hitviták gerjesztését bölcsen megkerülő regény.

Amikor a Názáreti már felnőtt férfi volt, és ezrével követték őt Izrael halászsai, pásztorai és kenyérsütő asszonyai, már Mesternek szólították. Ez a szó alkalmas arra is, hogy az ács fiát megidéző művek között Bárány Tamásnak ezt az alkotását *mestéri műnek* nevezzük.